

BÀN VỀ MỘT SỐ YÊU CẦU ĐẶT RA ĐỐI VỚI THƯ VIỆN ĐẠI HỌC TRONG CÔNG CUỘC THỰC HIỆN ĐỔI MỚI GIÁO DỤC ĐẠI HỌC VIỆT NAM

TS Vũ Dương Thúy Nga

Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch

Tóm tắt: Phân tích vai trò của thư viện đại học. Nêu các yêu cầu đặt ra đối với thư viện đại học trong công cuộc đổi mới giáo dục đại học ở Việt Nam ở các khía cạnh: xây dựng và phát triển vốn tài liệu; nâng cao trình độ của người làm công tác thư viện; tạo ra các sản phẩm và dịch vụ phong phú; đổi mới công tác phục vụ bạn đọc và phương thức cung cấp thông tin; chú trọng công tác đào tạo người dùng tin.

Từ khóa: Thư viện đại học; giáo dục đại học; Việt Nam.

Requirements for Vietnamese academic libraries during the process of higher education reform in Vietnam

Summary: Analyzing the role of academic libraries. Discussing the requirements for Vietnamese academic libraries during the process of higher education reform in Vietnam, especially on: developing resources; improving librarian skills; developing more diverse products and services; innovating library and information services and methodologies; focusing on training users.

Keywords: Academic libraries; university libraries; higher education; Vietnam.

Đặt vấn đề

Ngày 04/11/2013, Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng đã ký ban hành Nghị quyết số 29-NQ/TW Hội nghị lần thứ 8, Ban Chấp hành Trung ương khóa XI về đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục và đào tạo, đáp ứng yêu cầu công nghiệp hóa, hiện đại hóa trong điều kiện kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa và hội nhập quốc tế.

Tiếp đó, ngày 09/6/2014, Chính phủ đã ban hành Nghị quyết 44/NQ-CP Chương trình hành động thực hiện Nghị quyết 29-NQ/TW, về đáp ứng yêu cầu công nghiệp hóa, hiện đại hóa trong điều kiện kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa và hội nhập quốc tế.

Những Nghị quyết của Đảng và Chính phủ được ban hành trong thời gian gần đây đã khẳng định việc đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục và đào tạo vừa là một xu thế vừa là một yêu cầu tất yếu cần phải thực hiện để có thể phát triển và nâng cao chất lượng nguồn nhân lực. Cốt lõi của đổi mới giáo dục là đổi mới phương pháp, nâng cao khả năng tự học, tự cập nhật kiến thức của mọi người. Muốn

dạy tốt, học tốt và nghiên cứu đạt chất lượng phải có sự thay đổi mang tính hệ thống: xây dựng cơ sở vật chất, nâng cao chất lượng đội ngũ cán bộ giảng dạy, đổi mới chương trình, trong đó cần thiết phải xây dựng các thư viện trở thành “giảng đường thứ hai” của nhà trường là một yếu tố không thể bỏ qua. Muốn vậy, các thư viện phải từng bước hiện đại hóa, chuẩn hóa và trở thành môi trường thân thiện, lấy người đọc làm trung tâm.

Với bài viết này, chúng tôi muốn đưa ra một số luận bàn về vai trò và những yêu cầu đặt ra đối với thư viện đại học để có thể tham gia, đóng góp vào công cuộc đổi mới giáo dục nói chung và giáo dục đại học nói riêng ở Việt Nam.

1. Vai trò của thư viện đại học đối với giáo dục đại học

Trong bất cứ trường đại học nào, thư viện cũng là một thành tố không thể thiếu, là một trong những điều kiện để cơ sở giáo dục đại học được cho phép hoạt động đào tạo và liên kết đào tạo. Khoản 1 Điều 45 của “Điều lệ trường đại học” đã xác định:

Nghiên cứu - Trao đổi

“Trường đại học phải có thư viện và các trung tâm thông tin tư liệu chuyên ngành phục vụ hoạt động đào tạo, khoa học và công nghệ. Thư viện và các trung tâm thông tin tư liệu có trách nhiệm quản lý, bổ sung và cung cấp thông tin, tư liệu khoa học và công nghệ ở trong nước và nước ngoài thuộc các lĩnh vực hoạt động của trường, thu thập và bảo quản các sách, tạp chí, băng, đĩa, các tài liệu lưu trữ, các luận văn, luận án đã bảo vệ tại trường, các ấn phẩm của trường. Thư viện và các trung tâm thông tin tư liệu chuyên ngành hoạt động theo quy chế do Hiệu trưởng ban hành” [3].

Trong giáo dục đại học, thư viện đại học có vai trò quan trọng trên nhiều phương diện khác nhau:

Thư viện đại học là nơi cung cấp học liệu phục vụ đặc lực cho việc giảng dạy, học tập và nghiên cứu khoa học

Trên thực tế, đã từ lâu Bộ Giáo dục và Đào tạo đặt ra phương châm: Biến quá trình đào tạo thành quá trình tự đào tạo. Để sinh viên có được những điều kiện cần và đủ thực hiện việc tự đào tạo, ngoài sự hướng dẫn của người thầy, sự nỗ lực của người học các trường đại học, phải đảm bảo điều kiện có đủ tài liệu tham khảo, giáo trình và các phương tiện phục vụ cho thực hành, thí nghiệm.

Trên thực tế, người dạy và người học khó có thể tự mình trang bị đủ các tài liệu để học tập và tham khảo. Với nguồn học liệu phong phú, bao gồm: Sách giáo khoa, giáo trình, các tài liệu tham khảo, các luận án, luận văn, công trình nghiên cứu... về các lĩnh vực tri thức và các ngành trong chương trình đào tạo của nhà trường, thư viện đại học đã cung cấp cho sinh viên, người học và nghiên cứu sinh những phương tiện để thực hiện việc học và nghiên cứu. Bằng hoạt động thực tế, thư viện sẽ góp phần làm thay đổi phương pháp giảng dạy, học tập và nghiên cứu ở trường đại học. Thực tế đã chứng minh, thư viện có một vai trò quan trọng đối với giáo dục đại học. Viện trưởng viện Đại học Illinois, Edmund Jamess đã viết: “Trong những cơ sở phòng hay phòng ban của một trường đại học, không có cơ sở nào thiết yếu hơn thư viện đại học.

Ngày nay, không một công trình khoa học nào có giá trị đích thực mà không có sự trợ giúp của thư viện, ngoại trừ những trường hợp phi thường của những thiên tài thỉnh thoảng xảy ra trong lịch sử nhân loại, đó là những trường hợp ngoại lệ”.

Thư viện đại học phát triển kiến thức thông tin, giúp cho người dạy, người học nâng cao khả năng tự học, tự nghiên cứu

Bằng hoạt động đào tạo người dùng tin, các hình thức marketing, cung cấp các bản thư mục, ấn phẩm thông tin, thư viện đã chủ động giới thiệu cho người dạy và người học các nguồn lực tài liệu hỗ trợ học tập. Nhờ đó, thư viện giúp cho các giảng viên có thể thiết kế bài giảng phong phú và đảm bảo chất lượng.

Với các lớp tập huấn cho những sinh viên mới đến thư viện, các buổi tuyên truyền giới thiệu sách, giới thiệu về sản phẩm và dịch vụ thông tin cho các đối tượng người sử dụng của thư viện, hướng dẫn tra cứu mục lục, cơ sở dữ liệu, tìm tin trên Internet,... thư viện đã tích cực giúp cho người học nhận dạng được nhu cầu thông tin của mình, xác định được nguồn tìm và lựa chọn các tài liệu, thông tin phù hợp, qua đó giúp cho người học phát triển và hình thành năng lực học tập suốt đời của họ.

Thư viện đại học góp phần thay đổi phương pháp dạy và học trong các trường đại học

Với người thầy, thư viện đại học đã hỗ trợ cho việc thay đổi phương pháp giảng dạy ở bậc đại học. Thay vì lên lớp thuyết trình, áp dụng phương pháp giảng dạy tích cực, người thầy sẽ cung cấp kiến thức cơ bản, nêu vấn đề, đưa ra các yêu cầu phải thảo luận hoặc ra các bài tập nhóm, giới thiệu nguồn tài liệu phong phú sẵn có của thư viện, hướng dẫn và yêu cầu sinh viên tham khảo, nghiên cứu tài liệu để có đủ dữ liệu cần thiết phục vụ cho việc học tập, thảo luận. Thay vì trao truyền kiến thức đơn thuần, người dạy đã hướng dẫn sinh viên tự tìm ra lời giải đáp cho vấn đề được đặt ra.

Với người học, thư viện đại học cũng hỗ trợ cho việc thay đổi phương pháp học tập ở bậc đại học. Thay vì học theo bài giảng hay

giáo trình của thầy/cô, các sinh viên phải đến thư viện tìm kiếm các tài liệu liên quan đến đề tài, nội dung môn học, những vấn đề cần thảo luận.

Thư viện đại học sẽ đóng góp một phần không nhỏ trong việc làm thay đổi phương cách tìm kiếm, lựa chọn, khai thác, sử dụng thông tin và tri thức của người học. Điều đó giúp cho người học có thể phát huy tính sáng tạo và thực hiện được phương châm: Biến quá trình đào tạo thành quá trình tự đào tạo.

Điều 8 khoản 2, điểm a của Nghị định 72 của Chính phủ Quy định chi tiết thi hành Pháp lệnh Thư viện ngày 26 tháng 8 năm 2002, đã xác định thư viện đại học có nhiệm vụ cụ thể: “Thư viện của các trường đại học và cao đẳng có nhiệm vụ xây dựng vốn tài liệu đáp ứng nhu cầu nghiên cứu, giảng dạy và học tập của người dạy và người học trong trường đại học và cao đẳng” [1].

Đối tượng phục vụ chủ yếu của các trường đại học là cán bộ giảng viên, cán bộ nghiên cứu, sinh viên, học viên và nghiên cứu sinh. Lĩnh vực tài liệu thư viện đại học hướng tới gắn liền với chương trình đào tạo và các chuyên ngành trường đào tạo.

2. Các yêu cầu đặt ra đối với thư viện đại học trong công cuộc đổi mới giáo dục đại học ở Việt Nam

Chương trình hành động của Bộ Giáo dục và Đào tạo giai đoạn 2011-2016, Phần II. Nhiệm vụ chủ yếu, mục Công tác kế hoạch, tài chính và tăng cường cơ sở vật chất đã xác định: “xây dựng hệ thống thư viện điện tử và trung tâm học liệu của các trường đại học, các trường trung học phổ thông... Từng bước chuẩn hóa cơ sở vật chất cho các cơ sở giáo dục” [2]... Muốn thực hiện được nhiệm vụ này, thư viện phải có sự quan tâm đầu tư của Nhà nước và của Ban lãnh đạo của các trường đại học. Từ việc xác định tầm nhìn, sứ mệnh của mình, Ban lãnh đạo thư viện cần phải có sự đệ trình và thuyết phục để Ban lãnh đạo trường có sự quan tâm. Làm sao để tất cả các thư viện đều có thể tham gia vào việc xây dựng kế hoạch và định hướng phát triển chung

của trường đại học. Về phía người làm công tác thư viện cũng phải có sự thay đổi về nhận thức và nâng cao về kiến thức và kỹ năng. Cán bộ thư viện không chỉ là người giữ và cho mượn sách mà phải là những cán bộ có khả năng thu thập, xử lý thông tin, trở thành những trợ giảng đắc lực cho giáo viên và định hướng cho sinh viên trong việc tìm và khai thác thông tin.

Để hoàn thành được sứ mệnh của mình với tư cách là một giảng đường thứ hai, thư viện phải có được sự phối hợp, cộng tác một cách tích cực, có trách nhiệm từ nhiều bộ phận liên quan trong nhà trường: Các khoa, phòng, đoàn thể, cán bộ chủ chốt, các giảng viên, các cán bộ nghiên cứu, bộ phận hành chính phụ trách về cơ sở vật chất trang thiết bị và nghiên cứu sinh, học viên, sinh viên.

Để có thể tích cực tham góp vào đổi mới giáo dục đại học đòi hỏi các thư viện đại học phải chú trọng đến các yêu cầu sau:

Thứ nhất, cần tiếp tục xây dựng và phát triển vốn tài liệu, nguồn lực thông tin phong phú có khả năng đáp ứng được nhu cầu của người sử dụng

Thư viện là nơi cung cấp thông tin, tạo điều kiện cho người đọc phát triển toàn diện, góp phần giúp nhà trường hoàn thành sự nghiệp đào tạo nguồn nhân lực, bồi dưỡng nhân tài cho đất nước. Để thư viện trường đại học thật sự là nơi đảm bảo chất lượng và hiệu quả giáo dục, đòi hỏi phải tăng cường vốn tài liệu, đảm bảo về nội dung, bao gồm đầy đủ về sách giáo khoa, giáo trình sách tham khảo chuyên ngành phù hợp với ngành nghề đào tạo của nhà trường, chất lượng tài liệu phải phù hợp, đáp ứng được yêu cầu sử dụng của người dùng tin. Tuy nhiên, trên thực tế các điều kiện về cơ sở vật chất, mức độ xây dựng và phát triển vốn tài liệu, nguồn lực thông tin trong các trường đại học ở Việt Nam hiện nay chưa đồng đều nên để tăng cường nguồn lực và giảm giá thành, các thư viện đại học có thể phối hợp bổ sung nguồn lực thông tin tư liệu, nhất là nguồn tài liệu điện tử, thông qua việc tham gia Liên hợp Thư viện Việt Nam, thực hiện trao đổi cơ sở dữ liệu thư mục, cơ sở dữ

Nghiên cứu - Trao đổi

liệu toàn văn, cơ sở dữ liệu chuyên ngành...

Diện bổ sung của các thư viện đại học phải gắn với các chương trình và trình độ đào tạo của nhà trường, đặc biệt chú ý tới các giáo trình và tài liệu tham khảo phục vụ cho đào tạo và nghiên cứu của trường.

Ngoài ra, để làm phong phú thêm nguồn lực thông tin của mình, các thư viện cũng cần chú ý tới các nguồn thông tin miễn phí, đó là: sách, báo, thông tin các loại dưới dạng chế bản điện tử thuộc về sở hữu của thư viện, hoặc một cơ quan, tuy nhiên, bạn đọc có thể truy cập và lấy tin miễn phí thông qua Internet. Chú trọng phát triển nguồn dữ liệu mở, có thể chia sẻ giữa các trường đại học cũng là một xu hướng nhiều nước trên thế giới thực hiện. Mô hình truyền thông và xuất bản học thuật mới được phát triển với một tốc độ nhanh hơn bao giờ hết, đòi hỏi các thư viện tham gia tích cực hoặc bị bỏ lại phía sau. Một số thư viện đại học trên thế giới đã thực hiện vai trò tích cực trong việc thay đổi môi trường thông tin học thuật bằng cách tạo ra hoặc mở rộng dịch vụ xuất bản.

Thứ hai, cần nâng cao trình độ của người làm công tác thư viện

Thư viện đại học phải phát triển kỹ năng và trình độ của người làm công tác thư viện có thể đáp ứng yêu cầu bằng cách tuyển thêm nhân viên mới hoặc triển khai đào tạo lại đội ngũ nhân viên hiện có. Phát triển đội ngũ cán bộ thư viện đại học chuyên nghiệp, có trình độ là một trong những yêu cầu cấp thiết mang tính chiến lược. Một số kỹ năng như: quản lý dữ liệu; quản lý tài nguyên số; hướng dẫn và hỗ trợ cho giảng viên, sinh viên; sẵn sàng thay đổi phương pháp làm việc để đáp ứng yêu cầu của tình hình, có kiến thức về công nghệ thông tin và truyền thông là kỹ năng mới cần thiết được chú trọng trang bị cho cán bộ thư viện đại học.

Thứ ba, cần tạo ra các sản phẩm và dịch vụ phong phú, đổi mới công tác phục vụ bạn đọc và phương thức cung cấp thông tin

Nhu cầu của người dùng tin về sản phẩm và dịch vụ thông tin ngày một tăng và mở rộng. Vì thế bên cạnh việc tạo lập bộ máy tra

cứu, sản phẩm thông tin truyền thống như: hệ thống mục lục, các bản thư mục.... thư viện phải cần phải có kế hoạch xây dựng các sản phẩm thông tin hiện đại như: cơ sở dữ liệu, thư mục tóm tắt, OPAC, biên soạn các tài liệu tổng quan. Đồng thời, thư viện cũng cần tổ chức dịch vụ thông tin mới như: phục vụ thông tin theo chế độ hỏi đáp, phục vụ thông tin theo yêu cầu, dịch vụ tra cứu thông tin trực tuyến.... Các sản phẩm và dịch vụ này sẽ giúp người dùng tin có thể tra cứu và chọn lọc thông tin phù hợp với nhu cầu của mình một cách dễ dàng, thuận tiện và nhanh chóng ở mọi nơi, mọi lúc.

Thư viện phải chủ động tìm hiểu kế hoạch và chương trình đào tạo của các khoa, các bộ môn để có kế hoạch phục vụ phù hợp; Chủ động trong việc đảm bảo học liệu cho giảng viên và sinh viên, chuyển từ hình thức phục vụ thụ động chỉ phục vụ khi có yêu cầu sang hình thức chủ động giới thiệu tài liệu phục vụ theo yêu cầu; Đa dạng hóa các hình thức phục vụ; Tăng cường giờ phục vụ; Thực hiện hình thức mượn liên thư viện, trước hết là giữa các thư viện đại học. Nhiều thư viện tiên tiến trên thế giới và một số thư viện đại học ở Việt Nam đã thực hiện phục vụ 24/7: 24 giờ trong ngày và 7 ngày trong tuần.

Trong điều kiện đẩy mạnh việc xây dựng nguồn tài nguyên số, hình thành các thư viện điện tử, các thư viện đại học cũng cần đẩy mạnh việc phục vụ liên thông, xây dựng các mục lục liên hợp và triển khai việc mượn liên thư viện để có thể đáp ứng một cách tốt nhất nhu cầu của người dùng tin.

Các thư viện đại học nên sử dụng các chuẩn nghiệp vụ tiên tiến, áp dụng khổ mẫu biên mục chung, tiến tới xây dựng mục lục liên hợp để có thể trao đổi, chia sẻ thông tin một cách dễ dàng, thuận lợi. Để nâng cao hiệu quả hoạt động thư viện, cần đẩy mạnh ứng dụng công nghệ thông tin trong các thư viện đại học.

Mặt khác, thư viện cũng cần thường xuyên thu thập các thông tin phản hồi từ phía người dùng tin, để có hướng điều chỉnh hoạt động

Nghiên cứu - Trao đổi

trong thư viện cho phù hợp, góp phần nâng cao chất lượng phục vụ thông tin. Thiết bị di động đang thay đổi cách thức thông tin được cung cấp và truy cập. Trên thế giới, số lượng thư viện cung cấp dịch vụ và phân phối nội dung cho các thiết bị di động ngày càng tăng và đã trở thành một xu hướng. Thực tế cho thấy, ngày một nhiều hơn số sinh viên đại học sở hữu điện thoại thông minh, máy nghe nhạc iPod, iPad, hoặc máy tính bảng khác [4,5]. Một số sinh viên sử dụng các thiết bị cho mục đích học tập và truy cập tài nguyên thư viện. Trước thực tế đó, việc cung cấp thông tin qua mạng di động cũng là một hướng mà các thư viện đại học Việt Nam cần quan tâm hơn.

Thứ tư, cần chú trọng hơn nữa đến công tác đào tạo người dùng tin

Để nâng cao hiệu quả việc sử dụng tài liệu, thông tin cho người dùng tin (bao gồm cả giảng viên, cán bộ nghiên cứu và sinh viên), đặc biệt trong điều kiện đào tạo theo tín chỉ, các thư viện cần tổ chức nhiều hình thức đào tạo, hướng dẫn người dùng tin, như: tập huấn, biên soạn tài liệu hướng dẫn tra cứu, hướng dẫn sử dụng thư viện. Việc hướng dẫn có thể được cung cấp trực tiếp trên website của thư viện và không chỉ dừng lại với các sinh viên mới nhập học mà còn cần phải tiến hành với

những người đang học tập để họ được tiếp cận đến từng sản phẩm, dịch vụ cụ thể mà thư viện triển khai.

Cần chú trọng trang bị kiến thức thông tin cho người sử dụng. Đó là những kiến thức và kỹ năng nhận biết nhu cầu thông tin, xác định, đánh giá và sử dụng thông tin một cách hiệu quả. Kinh nghiệm của một số nước tiên tiến cho thấy, việc đào tạo kiến thức thông tin cho người học chỉ có thể đạt hiệu quả khi có sự phối kết hợp giữa các cán bộ thư viện và các giảng viên tại các khoa.

Kết luận

Trong công cuộc đổi mới giáo dục đại học, thư viện đại học giữ một vai trò hết sức quan trọng. Nó cung cấp môi trường và các học liệu để giúp người dạy và người học thực sự có thể biến quá trình đào tạo thành quá trình tự đào tạo, thực hiện các công trình nghiên cứu một cách có hiệu quả. Để thư viện đại học có thể thực hiện tốt sứ mệnh của mình, đòi hỏi phải có sự đầu tư đúng mức của Nhà nước nói chung và từ phía các trường đại học nói riêng. Bên cạnh đó, các thư viện đại học cũng cần chủ động tạo ra môi trường thân thiện, với vốn tài liệu và dịch vụ phong phú để có thể đáp ứng một cách tốt nhất các yêu cầu đặt ra của người dạy và người học trong các trường đại học.

Tài liệu tham khảo

1. Nghị định số 72/2002/NĐ-CP của Chính phủ Quy định chi tiết thi hành Pháp lệnh Thư viện ngày 6 tháng 8 năm 2002
2. Chương trình hành động của Bộ Giáo dục và Đào tạo giai đoạn 2011-2016 thực hiện Nghị quyết số 06/NQCP ngày 07 tháng 3 năm 2012 về Chương trình hành động của Chính phủ nhiệm kỳ 2011-2016 Ban hành kèm theo Quyết định số 1666/QĐ-BGDĐT
3. Quyết định số 58/2010/QĐ-TTg của Thủ

tướng Chính phủ về việc ban hành "Điều lệ trường đại học" ngày 22 tháng 9 năm 2010

4. Top trends in academic libraries: A review of the trends and issues affecting academic libraries in higher education. Truy cập tại: <http://crln.acrl.org/content/75/6/294.full>

5. 2012 top ten trends in academic libraries. A review of the trends and issues affecting academic libraries in higher education. Truy cập tại: <http://crln.acrl.org/content/73/6/311.full>

(Ngày Tòa soạn nhận được bài: 10-01-2015; Ngày phản biện đánh giá: 20-02-2015; Ngày chấp nhận đăng: 22-04-2015).